

XARİCİ SİYASƏTİN FORMALAŞMASINDA MİLLİYYƏTÇİLİYİN TƏSİRİ: NƏZƏRİ-KONSEPTUAL YANAŞMA

FİDAN XƏLİLOVA

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
"Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət"
kafedrasının doktorantı*

*E-mail: fidan.dia@gmail.com
ORCID 0000-0002-5874-119X*

Vestfal sülhündən sonra hüquqi subyekt kimi formalaşmış və müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində də əsas aktor olaraq qalan milli dövlətlərin dünya siyasətindəki mövqeyini, rolunu və iştirak səviyyəsini müəyyən edən əsas göstəricilərdən biri, həyata keçirdiyi xarici siyasət kursudur. Dövlətin apardığı siyasət daxili və xarici siyasət olaraq təsnif edilir. Dövlətlərin daxili siyasəti nizamlayıcı prinsiplər (məs: Konstitusiyə) əsasında hazırlanır, funksiyaların və səlahiyyətlərin fərqləndirilməsi prosesi ilə həyata keçirilir [20].

Xarici siyasət məfhumu isə ümumi siyasət anlayışında dövlət sərhədlərindən kənarında olan siyasi məkanda fəaliyyətdir [14, s.54]. Bir çox konseptual yanaşmalar xarici siyasəti, əsas etibarilə, daxili siyasətin davamı kimi qiymətləndirir. Lakin xarici siyasətin öz spesifik xüsusiyyətləri gözdə tutulmalıdır. Dövlətin xarici siyasətinin xarakteristikası ayrıca təhlil olunmalı, onun istiqamətləri, məqsədləri, prinsipləri, prioritetləri və mexanizmləri daxili siyasətdən asılı olmayaraq dəyərləndirilməlidir.

Xarici siyasət beynəlxalq sistemdə hüquqi subyektlərin sərhədlərindən xaricə çıxmasını təmin edən mücərrəd və konkret fəaliyyət növüdür. Müasir qloballaşan dünyada xarici siyasi fəaliyyəti olmayan dövlət inkişaf edə bilməz. Dövlətin varlığı onun milli maraqlarına xidmət edən daxili və xarici siyasətinin vəhdətindədir [14, s.60]. Dövlət xarici siyasəti o məqsədlə reallaşdırır ki, dünya siyasətinin iştirakçısına çevrilsin, həmçinin beynəlxalq səviyyədə öz təhlükəsizliyini təmin edə bilsin [1, s.155].

Xarici siyasət, dövlətin beynəlxalq arenada, istər regional, istərsə də global miqyasda, milli maraqlarının təmin olunması istiqamətində həyata keçirdiyi fəaliyyət növüdür. Bu fəaliyyətdə siyasi, iqtisadi, mədəni, humanitar, hərbi, təhlükəsizlik və digər sahələri əhatə edən strateji maraqların reallaşdırılması nəzərdə tutulur. Xarici siyasət anlayışına nəzəri-konseptual cəhətdən fərqli baxışları qeyd etmək bu məfhumun daha aydın izah olunması üçün faydalı olacaqdır. Məsələn, xarici siyasəti tədqiq edən

politoloq Corc Modelski bu anlayışı tərif edərkən qeyd edir ki, dövlətin bu siyasəti öz fəaliyyətini beynəlxalq mühitə uyğunlaşdırmaq, həmçinin digər dövlətlərin davranışlarına təsir göstərərək vəziyyəti maraqlarının təmin olunması üçün optimal hala gətirməyə hesablanıb [3, s.6].

Dövlətin xarici siyasətinin formalaşmasına və reallaşdırılmasına təsir edən bir sıra amillər vardır ki, hər bir dövlətin xarici siyasətini təhlil edərkən bu meyarlara diqqət etmək lazımdır. Belə ki, bu amillər bir çox hallarda xarici siyasətin əsas istiqamət və hədəflərini, o cümlədən tətbiqi mexanizmlərini müəyyən edir. Buna görə də dövlətlərin xarici siyasət kursunu təhlil edərkən strateji əhəmiyyətə malik bir sıra amillər nəzərdən keçirilir. Bu amillərə beynəlxalq sistemin xarakterini, dünyada mövcud olan vəziyyəti, dövlətin milli gücünün kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərini (geosiyasi mövqeyi, hərbi gücü, iqtisadi potensialı, hökumətin tərkibi, diplomatik fəaliyyətin keyfiyyəti, milli xüsusiyyətləri və s.), dövlətlərin ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlərini və s. aid etmək olar. Bundan başqa, xarici siyasətə təsir edən ölkədaxili faktorları da qeyd etmək lazımdır. Bunlara ictimai rəyi, media institutlarının fəaliyyətini, siyasi rejimin xarakterini, milli ideologiyaları, siyasi partiyaları, vətəndaş cəmiyyətinin rolunu və s. misal göstərmək olar. [3, s.6]

Amerikanın siyasət sahəsində görkəmli tədqiqatçısı Ceyms Rozenau 1960-cı illərdə xarici siyasətə təsir edən əsas amilləri beş qrupda birləşdirmişdir:

1. Fərdi amillər (liderlərin şəxsi keyfiyyətləri, siyasətçilərin təcrübəsi, nüfuzu, və s.);
2. Funksional və ya müəyyən bir rola malik olmaq amili;
3. Bürokratik amil (hökumət qurumlarının səlahiyyət dərəcəsi);
4. Sosial-ictimai amillər (cəmiyyətdə mövcud olan dəyərlər, milli birlik hissi, iqtisadi inkişaf səviyyəsi və s.);
5. Digər amillər (geosiyasi reallıqlar, ideoloji xüsusiyyətlər, ölkədə sabitlik və s.)

Dövlətlərin xarici siyasətinə istiqamət verən ən təsirli faktorlardan biri kimi ideologiya amilinə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. İdeologiya anlayışı bir sıra elmi mənbələrdə müxtəlif sosial qrupların mənafeələrini ifadə edən, ümumi mənafeələr çərçivəsində sosial reallığı izah edən nəzəriyyələr, ideyalar və biliklər sistemi kimi təsvir olunur [3, s.52]. İdeologiya və dəyərlər mikro səviyyədə fərdlərin sahib olduğu inanclar və makro səviyyədə institutlar tərəfindən tətbiq edilən, aşılana və ya təkrar formalaşdırılan, geniş şəkildə paylaşılan inanclar kimi konseptuallaşdırıla bilər [4].

Cəmiyyətdə ümumi maraqlar və ideyalar əsasında formalaşan milli ideologiyalar müəyyən funksiyalarına görə səciyyələndirilir. Milli ideologiyalar ictimai həmrəylik və bütövlüyü təmin etmək, toplum daxilində harmoniyanın qorunmasına xidmət etmək kimi rollara malik olan baxışlar sistemi şəklində də qeyd edilə bilər. Siyasi ideologiyaların funksiyaları dedikdə, yönləndirmə, səfərbəredici, birləşdirici, maarifləndirici, tərbiyəedici, integrativ və kommunikativ funksiyalar nəzərdə tutulur.

Bundan başqa, ideologiyaları bir sıra meyarlara görə təsnif edirlər. Bunlara aşağıdakılar aiddir:

- Sosial mənafeyə münasibəti baxımından;

Bu kateqoriyaya mütərəqqi, mühafizəkar, mürtəce, liberal, radikal, milliyyətçi, beynəlmillət ideologiyaları daxildir.

- Sosial bazasına görə:

Bu kateqoriyada milli, sinfi qrup və irqi ideologiyalar yer alır.

- Daxili strukturuna görə;

Burada dini, dünyəvi, rəşional, irrəşional, universal, partikulyar ideologiyalar nəzərdə tutulur.

- Nüfuz dairəsinə görə;

İdeologiyalar nüfuz dairəsinə görə milli və ümumbəşəri növlərə ayrılır [3, s.53].

Qeyd olunan ideologiyaların hər biri dövlətlərin xarici siyasətinin formalaşmasında müəyyən təsirə malikdir. Lakin müasir beynəlxalq münasibətlərdə milliyyətçilik ideologiyasının get-gedə artan rolu bir çox dövlətlər üçün öz xarici siyasətinin qurulmasında məhz milliyyətçiliyin təsirini daha da aktual edir. Odur ki, xarici siyasətdə milliyyətçiliyin təsirlərini araşdırarkən, ilk öncə xarici siyasət və milliyyətçilik konsepsiyalarını və onlar arasındakı əlaqənin nəzəri əsaslarını təhlil etmək labüddür.

Milliyyətçilik, son iki əsrdə Avropa və dünya

tarixinin formalaşmasında azadlıq və parlament demokratiyası və ya kommunizm ideyalarından daha vacib bir siyasi amilə çevrilmişdir. Müasir milliyyətçiliyin kökləri XVIII əsrin sonlarında Qərbi Avropa və Şimali Amerikada ortaya çıxmış, sonradan bütün Avropaya və nəticədə, dünyanın hər yerinə yayılmışdır. Alman tarixçisi Fridrix Menikenin ifadə etdiyi kimi, milliyyətçilik sosializmlə yanaşı, XIX əsrin əsas düşüncə cərəyanlarından biri idi. XX əsrdə milliyyətçilik misilsiz uğurlara imza atdı, onun əhəmiyyəti Birinci Dünya müharibəsindən əvvəl və sonra, xüsusilə İkinci Dünya müharibəsindən sonra Asiya, Afrika və Avropada sürətlə yüksəldi [2, s.18].

Tarixən milliyyətçilik iqtisadi, siyasi və mədəni sahələrdə müəyyən bir xalqın rifahını və üstünlüyünü digər hər kəsdən üstün tutmaq üçün bir vasitə kimi istifadə edilmişdir. Milliyyətçilik ilk dəfə XVIII əsrdə bir millətə “etnoqrafik prinsiplərə” görə müəyyənləşdirmək və tanımaq üçün ümumi bir anlayış kimi istifadə edilmişdir. Baxmayaraq ki, Roma imperiyası və Müqəddəs Roma İmperiyasının bir milli aspektləri var idi, hansı ki, onlar onları əhatə millətləri bir bayraq altında birləşdirərək “dünya dövləti” qurmaq tərəfdarı idilər, lakin XVIII-XIX əsrlərə qədər Fransa və Amerika inqilabları vahid bir millətə və onun siyasi və iqtisadi maraqlarını - kapitalizmi təşviq edən yeni bir milliyyətçiliyə səbəb oldu [18].

Hazırda müasir beynəlxalq mühiti təhlil edərək, onu da qeyd etmək olar ki, millətçiliyin dünya siyasətinin formalaşmasında mühüm rolu var və şübhəsiz ki, dünya getdikcə artan qloballaşma prosesi ilə üzləşsə belə, xarici siyasət bir çox dövlətlərin milli maraqlarını əks etdirir. Bu gün bəşəriyyət özünü rəqəmsallaşma və qloballaşma dövründə tapdığı zaman ilk baxışdan milli kimliklərin köhnəlmiş və anaxronizm olduğu görünə bilər. Bununla belə, milli identiklik geniş şəkildə müəyyən edilmiş psixoloji kimliyin əsas komponentlərindən biridir. Böyük qruplara - millətlərə, ölkələrə gəldikdə, bu aspekt, çox güman ki, digər böyük qruplara münasibətdə də öz əksini tapacaq.

“Soyuq müharibə”dən sonrakı beynəlxalq konteksti ümumiləşdirərək Samuel Hantinqton milli kimliyə olan ehtiyacla bağlı maraqlı bir yanaşma təklif edir. Onun fikrincə, insanlar əsasən fərqli mədəniyyətləri paylaşdıqları üçün fərqlənirlər. Ekzistensial suallarla qarşılaşdıqda, şübhəsiz və istər-

istəməz mədəniyyətləri və icmaları tərəfindən formalaşan əsas kimliklərinə baxaraq cavab tapmağa çalışırlar. Öz aid olduğu qrupların xüsusiyyətlərinə əsasən insanlar kim olduqlarını ancaq kim olmadıqlarını biləndə anlayırlar. Buna görə də, ölçülü olaraq, qrup ailədən, dostlardan və ətraf mühitdən başlayaraq bütün millətə doğru gedir. İnsan özünü bir qrupla eyniləşdirməyə və ya bir icmaya aid olmağa ehtiyac duyur. Aristotelin “Siyasət” əsərində qeyd etdiyi kimi “zoon politikon” – sosial heyvan – və “zoon logikon” – məntiqi heyvan kimi. [4]

Maddiyat və ya gücdən başqa, identifikasiyaya olan ehtiyac insanı uzaq qitələrdə, minlərlə mil məsafədə ona aid olmayan müharibələrə apara bilər, çünki böyük qrupa mənsubluq identikliyin müəyyən edilməsində çox güclü elementdir. Başqa sözlə desək, din, etnik mənsubiyyət, milli kimlik, mədəniyyət, bunların hamısı fərdin psixikasının əsasını təşkil edir. Nəzərə alsaq ki, insanlar həm rasiona, həm də emosional varlıqlardır, onda belə varlıqlar üçün kimliyini müəyyən etmək ehtiyacı daimidir. Ona görə də milli kimliyin ifadəsi kimi milliyyətçilik həm xarici, həm də daxili siyasətdə şübhəsizdir və görünür ki, dövlətlər beynəlxalq səhnənin əsas aktorları olacaqlarsa, yəqin ki, uzun müddət belə də qalacaq.

Millətçilik hiss və davranış forması kimi qədim dövrlərə gedib çıxsada, bir ideologiya kimi modernləşmədən sonra yaranmış bir hadisədir.

Digər ideologiyalarla ifadə olunma xüsusiyyətinə malik olan millətçiliyin çox vaxt oxşar mənaları olan anlayışlarla (məsələn, irqçilik, şovinizm, vətənpərvərlik və populizm kimi) qarışdırılması səbəbindən tək bir tərifi izah edilməsi çətindir. Digər tərəfdən, xarici siyasət anlayışı ilə millətçilik münasibətləri daha da mürəkkəb xarakterə malikdir. Xüsusilə müharibə nəzəriyyələri, münaqişə nəzəriyyələri və diplomatiya kimi mövzularda millətçiliyin açıq təsirlərini görmək mümkündür. Ümumiyyətlə, xarici siyasət milli təhlükəsizliyin və milli maraqların reallaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən bir fəaliyyət növü kimi tərif edilərkən burada “milli” ifadəsi onun millətçiliyin təsir dairəsində olmasının göstəricisi kimi qəbul edilə bilər.

Kempbell xarici siyasəti milli kimliyin ölkə sərhədlərindən kənarında yenidən reallaşdırıldığı strategiya kimi müəyyən edir. O, bu tərifdə milli kimlik-xarici siyasət əlaqəsinə işarə edir və xarici

siyasəti millətçi ideologiyanın sərhədləri daxilində bir anlayış kimi qiymətləndirməyə təşəbbüs edir. Hansen də eyni şəkildə diskursiv praktika olan xarici siyasətlə identikliyin ontoloji cəhətdən bir-biri ilə sıx əlaqəli olduğunu bildirir [11, s.10].

Bəs millətçiliyin xarici siyasətin qurulması prosesinə təsiri nə qədər effektivdir? Beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyələrindən biri olan konstruktivist nəzəriyyəyə görə, ideologiya, kimlik və mədəniyyət kimi anlayışlar xarici siyasətin izahında əsas rol oynayır. Konstruktivist nəzəriyyənin mütəfəkkirlərindən olan Alexander Wendtə görə, beynəlxalq siyasətin əsas strukturu materyalist deyil, sosial xarakter daşıyır və bu struktur aktorların davranışlarını deyil, identikliyinə və maraqlarını formalaşdırır. [21]

Bununla belə, millətçiliyin xarici siyasətə təsirinin bütün ölçülərini başa düşmək üçün xarici siyasətin qurulması prosesinə diqqət yetirmək vacibdir. Buna görə də beynəlxalq münasibətlər elminin alt qolu olan xarici siyasətin təhlilinə müraciət etmək faydalı olar.

Xarici siyasətin təhlili xarici siyasətin formalaşmasında qərar qəbul edənlərə, qərarın rasionallığına və qərar qəbul etmə prosesinə diqqət yetirən nəzəri yanaşma təklif edir [9, s.85].

Müvafiq olaraq, xarici siyasət qərarları milli və beynəlxalq amilləri, habelə dövlət adından fəaliyyət göstərən qərar qəbul edənlərin xüsusiyyətlərini, ideologiyasını və informasiya imkanlarını özündə birləşdirən geniş təhlili əhatə edir. Xarici siyasət təhlili makro yanaşmalardan fərqli olaraq, qərar qəbul etmə prosesinə diqqət yetirdiyi üçün beynəlxalq münasibətləri mikro səviyyədə izah edən bir yanaşmadır [6, s.3].

Xarici siyasətin təhlilinə görə, xarici siyasət qərarları dörd dairədə qəbul edilir. Bunlara aşağıdakılar aid edilir:

- milli (bürokratik vahidlər, dövlətin güc elementləri, media, maraq qrupları, ictimai rəy, qeyri-hökumət təşkilatları, rejim və s.);
- beynəlxalq (beynəlxalq sistemin strukturu, böyük dövlətlərin siyasəti, dövlətlərin qarşılıqlı asılılığı, regional inkişaf, beynəlxalq və regional təşkilatların, beynəlxalq hüquq və digər dövlətlərin yanaşmaları);
- psixoloji (idrak qabiliyyətləri, qərəzlər, şəxsiyyət amili, təhsil, siyasi təcrübələr, qərar qəbul edən liderlərin inanc sistemləri və psixoloji vəziyyətləri);

• sosioloji (ölkənin tarixi, siyasi mədəniyyəti, sosial dəyərləri, millətçilik və identiklik). [9, s.86-87]

Xarici siyasətin formalaşmasında təsirli olan sosioloji amillərdən biri olan millətçiliyin xarici siyasətin qurulması prosesində üç növ funksiyasını qeyd etmək olar:

• Dövlətin və ya qərar qəbul edənlərin ideologiyası kimi;

• Dövlətin xarici siyasətinin legitimləşdirilmə vasitəsi kimi;

• Ölkə daxilindəki millət fenomeni əsasında beynəlxalq aləmdə milli kimlik formalaşdırılması vasitəsi kimi [12, s.20].

Milliyyətçilik bir ideologiya olaraq xarici siyasətin formalaşdırılmasında mühüm funksiyalara malikdir. İdeologiya xarici siyasətin formalaşmasına müxtəlif formalarda təsir göstərir. Bəzən dövlətlərin (ideoloji dövlətlərin) ideologiyaları həm daxili, həm də xarici siyasəti müəyyən edər, bəzən dövlətlər müəyyən dövrlərdə ideoloji davranışlar göstərər, bəzən isə qərar qəbul edənlərin ideoloji münasibətləri onların xarici siyasətlərində əks oluna bilər [8, s.5]. Holstinin fikrincə, ideologiya xarici siyasəti izah edən əsas anlayışlardan biridir. Xarici siyasətin planlaşdırılmasında ideologiya milli rolların, obrazların, mənəvi və əxlaqi inancların formalaşdırdığı intellektual çərçivəni təmin edir [10, s.6-7].

Ümumiyyətlə, millətçilik siyasi aktorlar üçün xarici siyasət sahəsində qəbul etdikləri qərarlarını ictimaiyyətin gözündə legitimləşdirmək üçün əlverişli mənbədir. Eyni zamanda, qərar qəbul edənlər xarici siyasətdə güc, maraq, iqtisadi və hərbi imkanlar kimi müəyyən edilən maddi şərtlər əsasında hərəkət edərlərsə, həyata keçirilən siyasətləri qanunlaşdırmaq üçün millətçiliyə müraciət edə bilərlər. Əslində, Tsqankovun fikrincə, millətçilik bir ideologiya kimi xarici siyasətin formalaşmasında pragmatik səbəblər və maraqlarla dəstəklənir və bunun reallaşmadığı hallarda xarici siyasətin uğursuzluğu ilə nəticələnir [19, s.101]. Nəticə etibarilə, xarici siyasətin formalaşması zamanı millətçilik həyata keçirilən xarici siyasəti legitimləşdirmək, eləcə də pafoslu və şovinist nitq və davranışlarla ictimai dəstək qazanmaq üçün tez-tez istifadə olunan bir anlayış kimi görünür.

Xarici siyasətin təşkilində millətçiliyin digər bir funksiyası daxildə formalaşmış kimliyin beynəlxalq mühitdə öz əksini tapması ilə dost-düşmən anlayışının və ya təhlükəsizlik-identifikasiya balansının qurulmasıdır. Saraçoğlunun fikrincə, xarici siyasəti yalnız öz praktikaları və struktur xüsusiyyətləri daxilində diplomatik münasibətlərin məcmusu kimi qəbul etmək natamam yanaşmadır. Xarici siyasət bir ölkədə qurulmuş milli kimliyin xarici sərhədlərinin müəyyən edilməsi yolu ilə kimliyin beynəlxalq əksini ehtiva edən siyasi proses kimi qəbul edilir [17, s.56].

İdentiklik anlayışı zaman (tarix) və məkan (coğrafiya) arasındakı qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə siyasi və sosial cəhətdən formalaşır. Bu səbəbdən milli kimlik bir dəfə qurulan və tarixi prosesdə sabit qalan bir fenomen deyil, xarici siyasətdə qarşılıqlı əlaqələr vasitəsilə təkrar möhkəmlənən və transformasiya olunan bir anlayışdır. [13, s.54] Xarici siyasətdə identifikasiya və təhlükəsizlik anlayışları, yəni “dost” və “düşmən” anlayışlarının dərk olunması milli kimliyin ölkə daxilində qurulduğu elementlərdən asılı olaraq dəyişir [15]. Burada millət anlayışının obyektiv elementləri olan etnik mənsubiyyət, din, mədəniyyət və tarixi oriyentasiya anlayışlarına nəzər yetirmək lazımdır. Belə ki, əgər daxildə etnik mənsubiyyət əsasında bir kimlik qurulmuşsa, bunun xarici siyasətdə əksi etnik yaxınlıq olacaq və ya əksinə etnik ədavətlər dövlət siyasətinə çevriləcək. Oxşar vəziyyət digər elementlərə də (din, mədəniyyət və tarixi oriyentasiya) aiddir.

Bu məqamda qeyd etmək lazımdır ki, millətçilik, ilk növbədə, həm milli dövlətlərin formalaşmasında, həm də beynəlxalq sistemin qurulmasında mühüm funksiyaları öz üzərinə götürür. Fransa İnqilabından sonra siyasi olaraq ortaya çıxan millətçilik, sistemin və onun xəritəsinin formalaşmasında ən mühüm amilə çevrilmişdir. Birinci Dünya müharibəsinə qədərki dövrdə Avstriya-Macaristan İmperiyasının varisi Frans Ferdinandın millətçi serb tərəfindən öldürülməsi təkcə müharibəni alovlandırmadı, həm də dövlətlər üçün ən mühüm təhlükənin millətçilik olduğunun göstəricisi oldu [5, s.14-15]. Müharibədən sonrakı millətçilik atəşi sönmədi, əksinə daha da gücləndi. Milliyyətçilik müharibələrdə və qarşıdurmalarda mühüm rol oynamışdır. “Soyuq müharibə” bitdikdən sonra Yuqoslaviya, Çexistan və İraq kimi müxtəlif bölgələrdə etnik millətçilik müharibələrin və qarşıdurmaların əsas səbəbi olaraq görünür. Milliyyətçilik bu gün də yaşanan münaqişələrin izahında əsas anlayışdır. Ərəb-İsrail müharibəsi və ya Kiprdəki vətəndaş qarşıdurması bu vəziyyətə mi-

saldır. Ona görə də millətçilik bu gün də dünya siyasətini formalaşdıran əsas elementlər sırasındadır. Millətçilik 19-cu əsrdən sonra və 20-ci əsrin ikinci yarısında böyük bir dönüş etdi. Xüsusilə inkişaf etməmiş ölkələrin həm daxili, həm də xarici siyasətinə təsir edən anlayışlar arasında millətçilikdən güclü məfhumun olmadığını söyləmək olar [16, s.19].

Zeynep Dağının fikrincə, xarici siyasət anlayışı millətin qurulmasına və milli kimliyin möhkəmlənməsinə kömək edən bir vasitədir [7, s.142]. Eyni zamanda, xarici siyasət “biz” və “onları” müəyyən etmək və fərqləndirmək üçün də istifadə olunur. Bu vəziyyət dövlətlər arasında sərhəd anlayışına bənzəyir. Sərhədlər dövlətləri bir-birindən ayırdığı kimi, dövlətlərin milli kimliyə əsaslanan xarici siyasət vasitəsilə beynəlxalq arenada təmsil olunması millətləri bir-birindən ayırır [7, s.58].

Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, millətçilik və xarici siyasət bir-birindən ayrıla bilməyən anlayışlar kimi ifadə oluna bilər. Dövlətlərin beynəlxalq sistemdə həyata keçirdiyi bütün adət və mərasimlər və digər dövlətlərlə münasibətləri millətçiliklə sıx bağlıdır. Bundan başqa, xarici siyasət anlayışının ən mühüm izahlarından biri olan “milli maraqlarını təmin etmək” və “mövcudluğunu qorumaq” prinsipləri ilə əlaqədar olaraq, millətçilik həm daxili, həm də xarici düşmənlərə qarşı siyasi fəaliyyətdə özünü göstərir [7, s.55].

Açar sözlər: xarici siyasət, ideologiya, milliyyətçilik, nəzəriyyə, konsepsiya.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Abbasbəyli.A., Nəcəfov.E. “Beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsi” Bakı 2007;
2. Alter Peter, “Nationalism And Ethnic Conflict: Nationalism: An Overview”, Greenhaven Press, 1994;
3. Babaoğlu Hikmet, “Xarici Siyasət”, Dərslük, Bakı – “Elm” 2019;
4. Beattie Peter, “Ideology, Values, and Foreign Policy”, The Chinese University of Hong Kong, Oxford Bibliographies, 2019;
5. Breuning Marijke, Foreign Policy Analysis A Comparative Introduction, New York: Palgrave Macmillan, 2007;
6. Clarke Micheal ve White Brian (der), Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy

Systems Approach, Aldershot: Edward Elgar Publishing, 1989;

7. Dağı Zeynep, Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika, Rusya'nın Dönüşümü, İstanbul: Boyut Kitapları, 2002;

8. Dijkink Gertrand, National Identity and Geopolitical Vision: Maps of Pride And Pain, London: Routledge, 1996;

9. Efeğil Ertan (a), “Türk Dış Politikası Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler”, Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt 1, Ankara: Nobel Yayınları, 2012;

10. Fawn Rick, “Ideology and National Identity in Post-Communist Foreign Policies”, ed. Rick Fawn, Ideology and National Identity in Post-Communist Foreign Policies, London-Portland: Frank Cass Publishing, 2004;

11. Hansen Lene, Security As Practice: Discourse Analysis in Bosnian War, London: Rotledge, 2006;

12. “Impact of Nationalism on Foreign Policy Formulation”, Impact_of_Nationalism_on_Foreign_Policy_Formulation.pdf, (09.02.2016);

13. Kaygusuz Özlem, “Modern Türk Vatandaşlığı Kavramının Erken Öncüleri: Milli Mücadele Döneminde Ulusal Vatandaşlığın Kuruluşu”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 60\2, (2005);

14. Nəşibov.E.M, “Xarici siyasət və beynəlxalq münasibətlər seriyasından” Bakı 2013;

15. Okur Mehmet Akif, “Türk dış politikasında stratejik göz-1”, Yeni Şafak, 17.01.2016;

16. Oran, Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli;

17. Saraçoğlu Cenk, “AKP, Milliyetçilik ve Dış Politika: Bir Milliyetçilik Doktrini Olarak Stratejik Derinlik”, Alternatif Politika, Cilt 5, Sayı 1, (Nisan 2013);

18. Sraders Anne, “What is Nationalism? Its History And What It Means in 2018”, jul 5, 2018;

19. Tsygankov Andrei P., Russia's Foreign Policy: Change and Continuity In National Identity, Plymouth: Rowman and Littlefield Publishing Group, 2010;

20. Valtz Kenneth N, “Anarxiyanın nəticələri. Dünya sisteminin anarxik strukturu”;

21. Wendt Alexander, “Constructing International Politics”, International Security, Vol 20, No 1, (Summer 1995).

Fidan Khalilova

*Ph.D. candidate, Department of International Relations and Foreign Affairs, Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan
e-mail: fidan.dia@gmail.com
ORCID 0000-0002-5874-119X*

**The impact of nationalism on foreign policy:
a theoretical-conceptual approach**
ABSTRACT

Foreign policy enables a state to establish relations beyond its borders. A state formulates its foreign policy in such a way as to fulfil its multiple interests, which is only possible by establishing strong and cordial relations with the international community. Many internal and external factors play an important role in the formulation of foreign policy. Ideology is a key factor that is taken into account in the formulation of foreign policy at both the internal and external levels.

The main purpose of the study is to analyze the role of ideology in foreign policy. The focus remains on the concept of nationalism and foreign policy. Moreover, this article explores the impacts of nationalism in foreign policy making process.

Keywords: *foreign policy, ideology, nationalism, theory, concept.*

Фидан Халилова

*Докторант кафедры международных отношений и внешней политики Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики
e-mail: fidan.dia@gmail.com
ORCID 0000-0002-5874-119X*

**Влияние национализма на
внешнюю политику: теоретико-
концептуальный подход**
РЕЗЮМЕ

Внешняя политика позволяет государству устанавливать отношения за пределами своих границ. Государство формирует свою внешнюю политику таким образом, чтобы реализовать свои многочисленные интересы, что возможно только при установлении прочных и тёплых

отношений с международным сообществом. Многие внутренние и внешние факторы играют важную роль в формировании внешней политики. Идеология является одним из ключевых факторов, который учитывается при формировании внешней политики как на внутреннем, так и на внешнем уровнях.

Основная цель исследования - проанализировать роль идеологии во внешней политике. В центре внимания остаётся концепция национализма и внешней политики. Кроме того, в статье исследуется влияние национализма на процесс формирования внешней политики.

Ключевые слова: *внешняя политика, идеология, национализм, теория, концепция.*